

МОВЛЕННЕВІЙ СУПРОВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ЗАСВОЄННЯ ДОШКІЛЬНИКАМИ НАРОДОЗНАВЧОЇ ЛЕКСИКИ

У статті подано результати експериментального дослідження мовленнєвого супроводу підготовки майбутніх вихователів до засвоєння дошкільниками народознавчої лексики. Розкрито сутність і структуру лінгво-народознавчої готовності майбутніх вихователів до професійно-мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: лінгво-народознавча готовність, майбутні вихователі, етнонародознавча лексика, дошкільники.

Найважливішою одиницею мови є слово. Всі інші елементи існують або у слові (фонемі і морфемі), або завдяки слову (речення). Усі слова, що вживаються в мові, становлять її лексику або словниковий склад мови. Лексикологія української мови вивчає словниковий склад української мови на сучасному етапі її розвитку: встановлює місце різних слів і виразів у словниковому складі, їх значення і вживання, закономірності розвитку української лексики. Існують різні види лексики: абстрактна, ділова, емоційна, інтернаціональна, загальноживана, побутова, професійна, термінологічна.

Лінгвісти (Ф. Буслаяв, Б. Грінченко, А. Кримський, І. Огієнко, О. Потебня та ін.) викремили ще один шар безеквівалентної лексики, фонову лексику, слова-реалії і слова-символи, у культурознавчий компонент, який можна знайти за умови знання особливостей соціальної значущості предмета, що позначається цим словом. Це так звана етнокультурознавча лексика, пов'язана з творами усної народної творчості, національними традиціями, обрядами, звичаями, символами. За даними вчених, означена лексика має спільну ознаку, яка її об'єднує в окрему групу лексем, що мають виражену специфічну етнічну семантику, і певним чином впливає на формування етнічної самосвідомості, національного світогляду, національного менталітету, високої духовності, пов'язаної з історичними коренями свого народу.

Народознавча лексика несе важливе змістове, емоційне й естетичне навантаження, оскільки в ній зберігаються загальнолюдські й національні цінності, генетичний код етносу. Відтак, впровадження рідної мови шляхом використання в процесі навчання народознавчої лексики з раннього дошкільного віку є невід'ємним завданням лінгводидактичної науки. Етнокультурознавча лексика - це гетерогенна за походженням, є носієм семантики, яка відображає специфічні риси культури певного народу від матеріальних реалій до багатозначних символів і може поєднати різні місця в семантичному полі слова — від центрального до периферійного.

Отже, народознавча лексика має свою специфічну етносемантичну забарвленість. Джерельна база народознавчої лексики виключно багата і різнобічна. До кола національно орієнтованої лексики входять численні тематичні групи слів, що відбивають умови життя, особливості світобачення й світосприйняття українців, відтворюють загальну картину їхніх поведінкових стереотипів. Важливим складником етнолінгвістичного матеріалу є усна народна творчість: пісні, думи, легенди, казки, колядки, шедівки, гаївки, коломийки, свята, обрядова поезія, яка має слугувати етнічною основою формування етнічно-мовної особистості. Оволодіння цим матеріалом є важливим завданням вихователів у процесі словникової роботи з дітьми дошкільного віку.

Задля цього виникає потреба в спеціальній підготовці майбутніх вихователів до збагачення словника дітей народознавчою лексикою. Лексико-народознавча готовність вихователя дошкільного закладу є структурним чинником полікомпонентного утвору "професійно-мовленнєва" готовність. Професійно-мовленнєва готовність вихователя обіймає різноманітні види мовленнєвих компетенцій: фонетичну, граматичну, лексичну, діалогологічну, комунікативну, народознавчу [3].

Під лексико-народознавчою готовністю майбутніх вихователів дошкільних закладів ми розуміємо сукупність лінгвістичних, лінгводидактичних та народознавчих знань, умінь і навичок, що визначають професійну спрямованість педагогічної діяльності вихователя; доречне використання малих жанрів фольклору, народної лексики, образних виразів народознавчої спрямованості в навчально-мовленнєвій діяльності дошкільників.

Структуру лексико-народознавчої готовності вихователя становлять такі її чинники: лексичний з показниками: обізнаність студентів з теоретичними засадами словникової роботи, зі змістовим аспектом лексичної роботи з дітьми в дошкільних навчальних закладах, з методикою словникової роботи з дітьми; народознавчий з показниками: обізнаність студентів з українськими народними традиціями, звичаями, святами, обрядами, символами тощо, з програмно-методичним забезпеченням народознавчого аспекту народознавчої роботи з дітьми; наявність народознавчої лексики в мовленні студентів, її вживання та розуміння; знання прислів'їв, приказок, скоромовок, образних народних висловлень; прогностичний з показниками: уміння майбутніх вихователів планувати лексико-народознавчу роботу з дітьми як на мовленнєвих заняттях, так і на заняттях з інших розділів програми та в повсякденному житті; складати тематичні тлумачні словнички народознавчої лексики та адекватно ними користуватись у процесі навчально-мовленнєвої діяльності; складати сценарії українських народних свят; оціню-регулятивний з показниками: уміння оцінювати і аналізувати конспекти занять і плани навчально-виховної роботи лексико-народознавчого аспекту; сценарії національних свят; володіння діагностичними методиками виявлення рівня розвитку словника дітей дошкільного віку.

Результати пошуково-розв'язувального експерименту засвідчили відсутність педагогічних умов, які б сприяли підготовці студентів до збагачення словника дітей народознавчою лексикою. Відповідно до чинних навчальних планів студентів не готують ні теоретично, ні практично до означеного виду роботи.

Нами були визначені педагогічні умови ефективного формування лексико-народознавчої готовності студентів. З-поміж них такі: орієнтація студентів на національну спрямованість навчально-мовленнєвої роботи в дошкільному закладі; збільшення питомої ваги "національного компонента освіти" в чинних програмах з лінгводидактики та інших фахових дисциплін вищих навчальних закладів дошкільного профілю; забезпечення міжпредметних зв'язків у викладанні фахових дисциплін щодо збагачення словника студентів народознавчою лексикою; залучення студентів до науково-дослідної діяльності народознавчої спрямованості; стимулювання оціню-контрольних дій студентів, що сприятиме формуванню адекватної самооцінки і взаємооцінки результатів навчально-мовленнєвої діяльності; реалізація студентами одержаних знань у процесі педагогічної практики в дошкільних навчальних закладах [3].

Метою констатуючого етапу експерименту було визначення вихідних рівнів сформованості лексико-народознавчої готовності студентів до роботи з дітьми в дошкільному закладі. Задля цього нами було дібрано до кожного показника в межах виокремлених критеріїв серію фахових професійно-мовленнєвих завдань, як-от: визначте лексичну компетентність випускника дошкільного закладу за базовим компонентом дошкільної освіти; назвіть види і типи занять із словникової роботи; дайте зіставний аналіз змісту народознавчої роботи за варіативними і тематичними програмами; до кожного національного свята доберіть відповідну знайому Вам лексику; назвіть малі фольклорні жанри; складіть тлумачні тематичні словнички для дітей відповідно до запропонованих тем; визначте народознавчий аспект заняття, місце і характер лексичної роботи в ході заняття, висловіть свої зауваження і пропозиції і т. ін.

Обчислення результатів відбувалось методом експертної оцінки компетентними суддями ознак прояву кожного з критеріїв лексико-народознавчої готовності засобом єдиної шкали: бал "5" виставлявся за досить інтенсивний прояв ознаки, бал "4" — за достатньо інтенсивний прояв, бал "3" — за інтенсивний прояв, бал "2" — слабкий прояв ознаки, бал "1" — досить слабкий прояв, бал "0" — відсутність прояву ознаки. Умовно ми виходили з того, що кожний чинник може бути сформованим на 4-х рівнях: високому (5 балів), достатньому (від 4 до 5 балів), допустимому (від 3 до 4 балів), критичному (нижче 3 балів).

З'ясувалося, що високий рівень готовності відсутній. На достатньому рівні перебувало всього 24% студентів експериментальної і 22% - контрольної груп. На допустимому рівні було 34% студентів в експериментальній і 32% - у контрольній групах. Значна частина студентів знаходилась на критичному рівні: 42% експериментальної і 46% - контрольної груп.

З урахуванням теоретичних засад дослідження і виокремлених нами педагогічних умов була побудована лінгводидактична модель формування лексико-народознавчої готовності студентів до роботи з дітьми в дошкільних закладах (Див. схему).

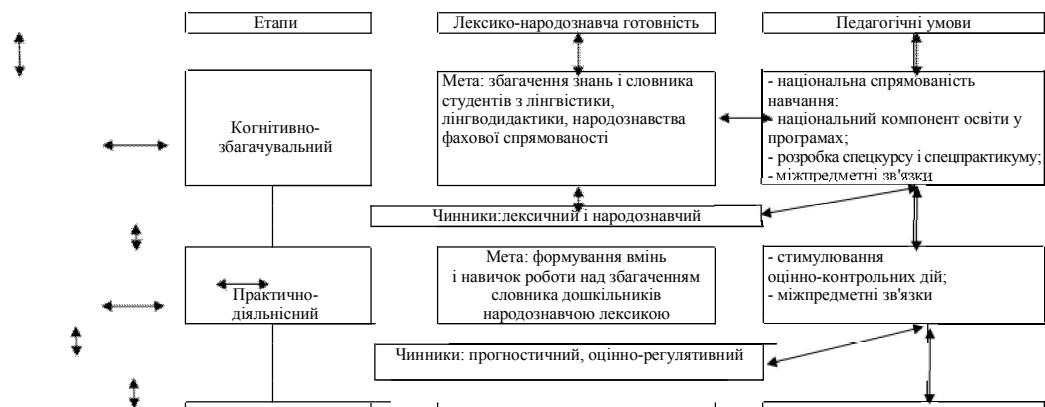
Експериментальне навчання відбувалось трьома послідовними етапами: когнітивно-збагачувальним, практично-діяльним і продуктивно-творчим.

Метою першого, когнітивно-збагачувального етапу, було збагачення знань і словника студентів з лінгвістики, лінгводидактики і народознавства фахової спрямованості. На цьому етапі реалізувались такі педагогічні умови: орієнтація студентів на національну спрямованість навчально-мовленнєвої роботи в дошкільному закладі; збільшення питомої ваги "національного компонента освіти" в чинних програмах з лінгводидактики та інших фахових дисциплін вищих навчальних закладів дошкільного профілю; забезпечення міжпредметних зв'язків у викладанні фахових дисциплін щодо збагачення словника студентів народознавчою лексикою; розробка і впровадження спецкурсу і спецпрактикуму з лексико-народознавчої роботи.

У змістовий аспект означеного етапу закладено виокремлені нами лексичний і народознавчий чинники із загальної структури лексико-народознавчої готовності студентів. Засобами реалізації змістового аспекту експерименту виступили розроблені нами спецкурс "Ознайомлення дошкільників з українськими народними обрядами і святами", спецпрактикум "Лексико-народознавча робота з дітьми в дошкільному закладі", а також упровадження принципу міждисциплінарного інтегрованого зв'язку щодо формування в студентів готовності до лексико-народознавчої роботи з дітьми.

Змістовий аспект другого етапу експериментальної роботи становили виокремлені нами прогностичний і оціню-регулятивний чинники. Вони передбачали формування у студентів таких умінь: уміння планувати лексико-народознавчу роботу з дітьми; уміння складати тематичні і тлумачні словники та адекватно їх використовувати в роботі з дітьми; уміння складати сценарії українських народних свят; уміння оцінювати та аналізувати конспекти занять і плани навчально-виховної роботи з дітьми; уміння оцінювати та аналізувати сценарії національних свят; володіння діагностичними методиками виявлення рівня розвитку словника дітей дошкільного віку.

На другому етапі реалізувались такі педагогічні умови, як забезпечення міжпредметних зв'язків і стимулювання оціню-контрольних дій студентів, що сприяло формуванню адекватної самооцінки і взаємооцінки результатів навчально-мовленнєвої діяльності. Формами навчання були: практичні і лабораторні заняття, відвідування і перегляд занять і розваг народознавчої спрямованості в дошкільних закладах, дослідницька діяльність студентів у дошкільних закладах.

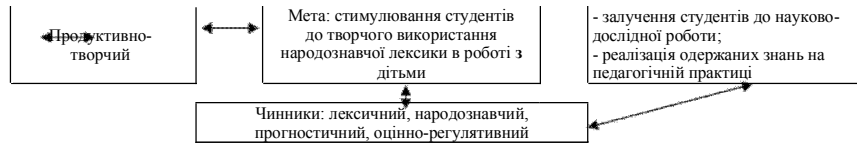

Схема. Лінгводидактична модель формування в майбутніх вихователів лексико-народознавчої готовності до роботи з дітьми

На третьому, продуктивно-творчому етапі, студентів стимулювали до творчого використання набутих знань, умінь і навичок за показниками всіх чинників: лексичного, народознавчого, прогностичного, оцінно-регулятивного. На цьому етапі реалізувались такі педагогічні умови: залучення студентів до науково-дослідної діяльності народознавчої спрямованості; реалізація студентами одержаних знань у процесі педагогічної практики в дошкільних навчальних закладах. Формами роботи виступили: педагогічна практика, гурток "Народознавство і діти", підготовка курсових і дипломних робіт, науково-практичні конференції, конкурси наукових студентських робіт.

За результатами прикінцевого зрізу відбулись відчутні позитивні зміни за всіма показниками в студентів експериментальних груп. Так, до високого рівня готовності піднялось 42 % студентів (у контрольних групі цей рівень був відсутнім), на достатньому – стало 46 % студентів (було 24 %) і на допустимому рівні залишилось 12 % (було 34 %), критичний рівень відсутній.

У контрольній групі на достатньому рівні виявилось 26 % студентів (було 22 %), на допустимому – 40 % (було 32 %) і на критичному рівні перебувало ще 34 % (було 46 %) майбутніх фахівців.

У процесі дослідження було виявлено, що формування лексико-народознавчої готовності студентів до роботи з дітьми в дошкільному закладі проходить певні послідовні стадії, а саме: збагачення та уточнення системи знань з українського народознавства в процесі спецкурсу та вивчення відповідних тем у фахових методиках; активізація набутих знань; формування умінь і навичок лексичної роботи з дітьми в процесі спецпрактикуму та на практичних і лабораторних заняттях з фахових дисциплін; практичне втілення набутих знань і умінь, сформованих навичок лексико-народознавчої роботи в активній професійно-мовленнєвій діяльності в ході педагогічної практики; усвідомлення майбутніми вихователями місця і значення лексико-народознавчої роботи в навчально-виховній системі дошкільного закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богущ А. Методика навчання дітей української мови / А. Богущ. – К.: Слово, 2008.
2. Богущ А., Лисенко Н. Українське народознавство в дошкільному закладі / А. Богущ, Н. Лисенко. – К.: Вища школа, 2002.
3. Смельянова Н.Л. Теоретичні засади побудови експериментальної моделі формування лексико-народознавчої готовності студентів / Н.Л. Смельянова // Наука і освіта. – 2002. – №5.

Подано до редакції 11.03.11